

ששים ריבוא כתנאי לרשות הרבים

הרב אליעזר מאיר

הגמרא במסכת שבת¹ מביאה את התוספתא² המפרטת לנו את ארבע רשויות השבת, תנאיהן ודיניהן:

"תנו רבנן ד' רשויות לשבת: רשות היחיד, רשות הרבים, כרמלית ומקום פטור. ואיזו היא רה"י, חריץ שהוא עמוק י' ורחב ד'... זו היא רה"י גמורה. ואיזו היא רה"ר, סרטיא (רש"י: מסילה שהולכין בה מעיר לעיר) ופלטיא (רש"י: רחבה של עיר ששם מתקבצין לסחורה) גדולה ומבואות (רש"י: של עיר, רחבים י"ו אמה) המפולשין (רש"י: משני ראשיהן לפלטיא) זו היא רה"ר גמורה. אין מוציאין מרה"י זו לרה"ר זו ואין מכניסין מרה"ר זו לרה"י זו, ואם הוציא והכניס בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת ונסקל. אבל ים ובקעה ואיסטווינית והכרמלית אינה לא כרה"ר ולא כרה"י..."

אם כן, התוספתא מנתה ברה"ר רק את סרטיא ופלטיא ומבואות המפולשין.

שואלת הגמרא³: "ולחשוב נמי מדבר, דהא תניא איזו היא ר"ה סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין והמדבר", ומדוע לא מנתה התוספתא את המדבר?

עונה אב"י: "לא קשיא, כאן בזמן שישראל שרויין במדבר כאן בזמן הזה". מסביר רש"י, שבזמן שישראל היו שרויין במדבר – היה המדבר מקום הילוך לרבים ונחשב רה"ר, אבל בזמן הזה אינו מקום הילוך לרבים, דהולכי מדבריות לא שכחי – ולכן לא הוי רה"ר.

אמנם יש לעיין בהסבר פשוט זה. נראה שצריך לומר, שדברי הברייתא "והמדבר" כוונו רק למדבר סיני, שבו שהה עם ישראל, אבל שאר המדברות, גם אז, לא היה להם דין רה"ר, דלא נראה לומר שכיון שישראל היו שרויין במדבר סיני – כל המדברות קיבלו חשיבות של מקום שנוהגים להלך בו. ואם כן צריך עיון גדול – מה הצורך של הברייתא לספר לנו "הסתוריה", דין מדבר סיני בעבר, כשאין לכך כל השלכה להווה? הרי אין פה חידוש גדר של רה"ר אלא רק מאורע מקומי – שבני ישראל היו שרויין במדבר ולכן היה שם דין רה"ר, ומה אכפת לך היום מכך?

תוס' כתבו: "משמע קצת דאינה ר"ה אלא א"כ מצויין שם ששים רבוא כמו במדבר".

והסביר **השפת אמת** בכוונת התוס', דאין ששים ריבוא מהווה תנאי בכל רה"ר, דודאי שבסרטיא ופלטיא אין צורך בכך, אלא רק מדבר – מקום שבדרך כלל אינו עומד להילוך הרבים ובמקרה נתאספו שם אנשים – זקוק הוא לששים ריבוא ע"מ שיחשב כרה"ר.

אמנם, ההסבר הפשוט בדעת תוס' הוא, וכן הבינו בו הפוסקים, שתוס' מצריך ששים ריבוא כתנאי בכל רה"ר – ובלא זה אין זו רה"ר. בכך לא קשה הקושיה שהקשינו על רש"י, דודאי הברייתא באה

¹ דף ו'.

² שבת פרק א'.

³ שם:

להשמיענו דין ולא סיפור היסטורי, וא"כ לומדים מהמשכן לא רק את תנאי ט"ז אמה ועוד גדרים שונים בהוצאה והכנסה, אלא גם את גדר רה"ר כמכילה ששים ריבוא (אמנם גם תוס' כתבו "משמע קצת", ואפשר שגם להם לא היו הדברים מוחלטים).

כשיטה זו, שתנאי לרה"ר הוא הימצאות ששים ריבוא, כתב רש"י בעירובין⁴: "משמע רחב שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה ששים ריבוא..." , וכן כתב שם בדף נ"ט. במשנה, וכן ביארו התוס' שם בדף נ"ט.⁵ ובשבת ס"ד:⁶ והוזכרה שיטה זו במפרשים בשם התרומה, הבה"ג ועוד ראשונים⁷ (ונראה שרש"י למד זאת מדגלי מדבר, אע"פ שבפשט הגמרא אצלנו בדף ו': לא כתב כן, דאיני מכיר מקור אחר לדין זה).

נציין עוד, שברוב הראשונים שהצריכו ששים ריבוא, משמע שיש צורך שיהיו בעיר ששים ריבוא, כלומר שרשות הרבים תעמוד לרשותם ולשימושם של ששים ריבוא, ואין הכוונה שיעברו בה בפועל ששים ריבוא; וכן היה במדבר, שבמחנה היו ששים ריבוא וממילא רה"ר שבתוכו עמדה לשימושם. אמנם יש לעיין בלשון בעל התרומה⁸, שכתב "...לפי שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה משום דבעינן שיהו המבואות מפולשין ורחבים שש עשרה אמה ושיהו ששים רבוא עוברים שם בכל יום", ובפשט לשונו הוסיף ב' תנאים על דברי הראשונים: א. שיעברו שם ששים ריבוא, בעוד שלשאר הראשונים בעינן רק שיהא עומד לשימושם ואין צורך שאי פעם יעברו שם כל ששים הריבוא. וכדברי בעל התרומה משמע גם בתוס' שבת ס"ד: , שמצריך "סי ריבוא בוקעים בו", ומשמע שצריך שיעברו דרכו ששים ריבוא ולא די שיעמוד לשימושם של ששים ריבוא; ב. עוד הוסיף וכתב "בכל יום", וקשה להלום את דבריו כפשוטם, דמנין לנו צורך זה, והרי בדגלי מדבר – שהם המקור לדיני רה"ר – לא היתה מציאות כזו!:

הרמב"ן⁹, הר"ן¹⁰ וכן הרשב"א בתשובה¹¹ חלקו על שיטה זו, וכתבו שכיון שתנאי זה לא נזכר בשום מקום בבבלי ובירושלמי – אין צורך בששים ריבוא ע"מ להיחשב רה"ר.

לשיטת הראשונים המצריכים ששים ריבוא צע"ג מדוע רבנן ביטלו מצוות דאורייתא (שופר ולולב) ודרבנן (מגילה), מחשש שמא יעביר ד"א ברה"ר, רשות שבעצם אינה מצויה כ"כ? ועי' בתורה שלמה שמביא גי' הערות של המ"ב כאן, ובשלישית אומר בשם שו"ת בית אפרים שבימי הפוסקים הראשונים היו מצויות עיירות גדולות שהיו בהן סי ריבוא. ועיי"ש שמביא הסבר נוסף.

מחלוקת זו חשובה מאוד למעשה, שהרי לשיטת הראשונים לפיה צריך ששים ריבוא – לא מצויה כלל רה"ר, ואפשר לערב את הכרמלית שבעיר ולהתיר בה את הטלטול, ההוצאה וההכנסה אליה וממנה; אמנם לראשונים דס"ל שאין צריך ששים ריבוא – א"כ רחובות העיר במקרים רבים הם רה"ר, וא"כ אין אפשרות לערבם.

⁴ דף ו'. ד"ה "ר"ה".

⁵ ד"ה "עיר של יחיד".

⁶ ד"ה "רבי ענני".

⁷ ובתורה שלמה (במילואים לח"א של פרשת יתרו) הביא רשימה ארוכה של ראשונים הסוברים כן.

⁸ מובא בר"ן על הר"ף בשבת כ"ו. בדפי הר"ף.

⁹ בשבת נ"ז. ובעירובין נ"ט.

¹⁰ על הר"ף אצלנו כ"ו. בדפי הר"ף.

¹¹ ח"א סי' תשכ"ב.

הלכה

הרמב"ם¹² כותב: "איזו היא רה"ר מדברות¹³ ויערים ושווקים ודרכים המפולשין להן. ובלבד שיהיה רוחב הדרך ט"ז אמה ולא יהיה עליו תקרה", ולא הזכיר כלל תנאי זה של ששים ריבוא, וברורה דעתו כשיטת הרמב"ן והרשב"א שא"צ בכך.

לעומת זאת, הטור כתב¹⁴: "ורשות הרבים הוא רחובות ושווקים הרחבים שש עשרה אמה [על שש עשרה אמה] ומפולשים משער לשער וששים רבוא עוברים בו", ואם כן פסק הטור דבעינן ששים ריבוא, ומשמע גם דכתב כדברי בעל התרומה – שצריך שיעברו בו ששים ריבוא ולא די שיעמוד לשימושם.

ופוסק המחבר¹⁵: "איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה; ואפילו יש להם חומה, אם הם מפולשים משער לשער הוי רשות הרבים. ויש אומרים, שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים".

מרוך מביא כאן בסתם את דעת הרמב"ם ובי"א את דעת הטור, וקי"ל דסתם וי"א הלכה כסתם, ופסק א"כ שאין צורך בתנאי זה.

אמנם יש להסתפק בדעתו, שכן כשפוסק¹⁶ במה מותר לצאת לחצר שאינה מעורבת, כתב ש"האידינא נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין... ויש שלימדו עליהם זכות... שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית..."; ומשמע שאין לנו רה"ר, וזה ודאי בגלל התנאי של ששים ריבוא. וכ"כ הרמ"א בסוף סי' שמ"ו – דכל רשויות שלנו הן כרמלית, עיי"ש.

הט"ז¹⁷ מביא את הסוברים כשיטה א' ואת הסוברים כשיטה ב', ומסכם שבפי העולם מורגל שאין לנו רשות הרבים, כדעת הי"א, והמחמיר יחמיר לעצמו ואין בידו למחות ביד המקילין.

הרמ"א¹⁸ כתב דהמשאת בנימין והמהרש"ל פסקו אמנם לחומרא, אך דעת רוב הפוסקים להקל, וכותב שכן פסק בשו"ע סי' ש"ג סעי' י"ח "ובכמה דוכתי". וא"כ קשה, כיצד כאן פסק כרמב"ם ואילו בסי' ש"ג פסק כטור?

מסביר הפמ"ג באשל אברהם, שאצלנו – בסימן שמ"ה – אין זה "סתם וי"א הלכה כסתם", דכלל זה נאמר רק כשהסתם סותר להדיא את הי"א, אבל אצלנו הסתם לא מתייחס כלל לתנאי המוזכר בי"א, ולכן המחבר – שפסק להדיא בסימן ש"ג כטור להקל – אינו נסתר מדבריו אצלנו.

¹² הלכות שבת פרק י"ד הלכה א'.

¹³ עי' במ"מ ובכס"מ.

¹⁴ בסי' שמ"ה סעי' ז'.

¹⁵ סי' שמ"ה סעי' ז'.

¹⁶ בסי' ש"ג סעי' י"ח.

¹⁷ סי' שמ"ה ס"ק ו'.

¹⁸ שם ס"ק ז'.

אמנם מחצית השקל כאן, על המ"א, כתב שודאי שהמחבר פסק כרמב"ם, דסתם וי"א הלכה כסתם, ולכן כתב בתחילה בסימן ש"ג שאין למחות ביד הנשים רק משום 'מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין'; אמנם אח"כ הביא דעת המלמדים זכות, וכל זה דאף דהבין כרמב"ם – המנהג כדעת הי"א להקל.

ובמ"ב¹⁹ מסיק שהמחבר פסק להחמיר כרמב"ם, והוסיף ד"אין בנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו (=דעת הי"א) דדעה זו ג"כ לא דעת יחידאה היא... וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". ובבה"ל²⁰ האריך לבאר את ב' השיטות ונוטה להחמיר כדעה הראשונה.

¹⁹ שם ס"ק כ"ג.

²⁰ שם ד"ה "שאיין ששים רבוא".